

Mgr. Zuzana Stránská Vařeková: *K vývoji metodiky a současným možnostem plošných průzkumů na vesnici*. Disertační práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, Ústav historických věd, 2017. 321 stran (včetně obrazové přílohy). Školitel: prof. Ing. arch. Jiří Škabrada, CSc.

(Oponentský posudek)

Výzkum vesnického domu, v etnologické terminologii tradičního lidového domu, byl od počátku interdisciplinární záležitostí. V českých zemích na jeho počátku stála výzva Umělecké besedy v Praze z roku 1880, v níž její autoři z řad významných architektů a umělců apelovali na záchranu a dokumentaci památek lidového slohu. Významný soubor plánové dokumentace vznikl v souvislosti s budováním vesnice na Národopisné výstavě československé v Praze 1895. Od konce 19. století tak počíná souvislá řada badatelů, kteří se věnují etnografickému výzkumu vesnického domu, dokumentátorů z řad středoškolských profesorů kreslení či jen amatérů, ale také školených stavitelů, stavebních inženýrů a architektů, kteří zajišťují plánovou dokumentaci na profesionální úrovni, a výsledky svých průzkumů publikují v odborném tisku vydávaném společenskými nebo technickými vědami. Významnou roli ve vývoji stavebněhistorického průzkumu v historickém městském prostředí, ale také v případě vesnice sehrál v druhé polovině minulého století Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů jak svou praktickou činností, tak rovněž z hlediska metodického při konstituování platných zásad kvalitně provedeného stavebněhistorického průzkumu sídel různého charakteru.

Problematika stavebněhistorického průzkumu se stala tématem disertační práce Mgr. Zuzany Stránské Vařekové „K vývoji metodiky a současným možnostem plošných průzkumů na vesnici“, která vznikla pro vedením prof. Ing. arch. Jiřího Škabradu, CSc. na Univerzitě Pardubice v Ústavu historických věd. Doktorandka svou práci zkoncipovala ze dvou částí, z nichž první historicko-metodická zahrnuje vývoj stavebněhistorického průzkumu na území dnešní České republiky a druhá je názornou ukázkou uplatnění uvedené metody na příkladu tří vesnických sídel ve východních Čechách na Vysokomýtsku.

V úvodních kapitolách se doktorandka zamýšlí nad smyslem a posláním stavebněhistorických průzkumů, jejichž počátky jsou v bývalém Československu svázány s rozvojem památkové péče a se snahou o záchranu solitérních staveb či historických městských center. Výzkum mohl být různě orientován a postupně se předmětem jeho zájmu stává i vesnice. V současné době představuje z hlediska společenského nejpotřebnější formu výzkum celého sídla pro zachování nejen jeho architektonických a urbanistických kvalit, ale také v návaznosti na sídelní krajinu. Legislativní nástroje na ochranu vesnických sídel představují zákon o státní památkové péči (č. 20/89 Sb.) a zákon o územním plánování a stavebním řádu (č. 183/06), proto oběma zákonům věnuje doktorandka náležitou pozornost v první kapitole, kde objasňuje jejich praktický společenský dosah a účinnost.

Jednu z hlavních kapitol práce představuje *Rekapitulace vývoje metody plošných stavebněhistorických průzkumů vesnic*, kde osvětluje historický vývoj uvedené metody od konce 19. století, přes meziválečnou dobu k poválečným aktivitám spojených se jménem prof. Ant. Kuriala (VUT Brno) a s Fakultou architektury ČVUT (prof. O. Dostál ad.). Z hlediska metodického a pracovních výsledků zásadní roli ve vývoji stavebně-historického průzkumu sehrál Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů (SURPMO), který vznikl jako specializované pracoviště v roce 1954 vydělením z projekčního ateliéru Stavoprojektu Praha. Uvedenému pracovišti věnuje doktorandka detailní pozornost a přibližuje formování zájmu také o vesnická sídla a postupný vývoj metodiky SHP jak v textové, tak také v plánové a mapové části. Po roce 1989, po zrušení pracoviště SURPMO se uvedené aktivity přenesly do gesce soukromých ateliérů či na jednotlivce, památkáře a architektky. Uplatnění nových metod, které souvisely s rozvojem počítačové a snímací techniky či dendrochronologie, se projevily v nově publikovaných metodikách stavebně-historických průzkumů. Jako v minulosti i dnes důležitou složkou průzkumů jsou archivní prameny, což doktorandka ukázala na případové studii obce Hrušová u Vysokého Mýta, kde s užitím mapy stabilního katastru z první poloviny 19. století rekonstruovala stavební vývoj sídla. Konkrétní vypovídací hodnotu dendrochronologie demonstrovala na datování stavebních etap domu čp. 1 v obci Vysoká.

Že doktorandka bez problému zvládla metodiku plošného stavebněhistorického průzkumu je patrné na materiálu třech vytipovaných vesnických sídel Vysokomýtska, které se liší dobou vzniku a historickým vývojem ovlivněným konkrétní přírodní, komunikační a ekonomickou situací, tj. Mravína u Vysokého Mýta, Vysoké u Javorníka a Hrušové u Vysokého Mýta. Vedle zdůvodnění plošného výzkumu doktorandka zhodnotila archivní materiál zachovaný o obci a průběh terénního výzkumu, pojednala o historickém vývoji obce, vyhodnotila urbanistický a stavební vývoj vesnice a u vytipovaných usedlostí uvedla zjištěné poznatky o vlastnických poměrech a k jejich stavebnímu vývoji. Každé sídlo je následně zhodnoceno z pohledu architektonického, urbanistického a památkového. Z hlediska koncepčního ani obsahového nelze mít tedy k disertační práci výhrady.

V disertační práci se objevily jen některé formální nedostatky, jako je nesprávně uváděný název Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů (s. 4, 7, 24), nebo jméno Kůča – Kůčová (s. 16, 179). Etnografické pracoviště Akademie věd České republiky se do roku 1999 jmenovalo Ústav pro etnografii a folkloristiku a pak Etnologický ústav, tedy nikoliv Etnografický ústav AV ČR (s. 22, pozn. 38; s. 41, pozn. 97). Vysoká škola v Brně, kde byla v poválečné době prováděna plánová dokumentace pod vedením prof. Antonína Kuriala, nesla oficiální název Vysoké učení technické (s. 22). Neopravené překlepy se nacházejí na straně 22 (*s rozvojem dějiny umění a památkové péče*), s. 27 (*stavebného vývoje*), s. 34 (*dendrochronologie*), s. 40 (*v předě*), s. 47 (*náleží archeologů*). Nejednotné psaní slova *skizza x skica* (s. 28, pozn. 62) nebo *Josefský x josefský katastr* (s. 29, 31). *Třicetiletou válku* (s. 43) a *Českomoravské pomezí* (s. 56) není třeba psát s velkými písmeny. V citaci díla R. Urbánka *Dřevo, hlína opuka...* chybí interpunkce (s. 57, 184). Nejednotnost se objevuje v používání pomlčky a spojovníku, tj. čp. 1 – 11 x čp. 15 - 18 (s. 104).

Z věcných připomínek bych doplnil, že první vyhlášenou památkovou rezervací vesnických staveb byl už areál vinných sklepů Plže v Petrově u Strážnice v roce 1983 a ne až v roce 1995 vesnické památkové rezervace (s. 14). Je třeba rozlišovat historicko-správní termíny Čechy a Česká republika: „*Systém, který do roku 1988 fungoval v Čechách, považoval za kulturní památku každou věc, která vykazuje příslušné hodnoty.*“ (s. 15). Formulace „vrcholný konec středověku“ není zcela zaužívaná; lépe „konec vrcholného středověku“ (s. 21). U typologie lidového domu v českých zemích by bylo vhodné alespoň v poznámce zmínit typologii bří Seydlů z 70. let 19. století, která se sice zaměřila na dům Němců v pohraničí, ale má i přesahy do českého vnitrozemí (s. 21). U etnografa Václava Frolce chybí data narození a úmrtí, která se uvádí u všech ostatních badatelů (s. 59). V příloze B se neotisknul snímek č. 3.

V závěrečném shrnutí doktorandka správně poukazuje na problémy, které jsou v současnosti se stavebněhistorickými průzkumy spojeny. Jejich společenská potřeba je sice evidentní, ale zpracování ztěžuje nedůvěra majitelů nemovitostí a jistá nesystematičnost práce, případně nedodržování platných metodických zásad. Na druhé straně nové technické možnosti a digitalizace archivního materiálu přinášejí přesnější informace a průzkumy zefektivňují. Jak je patrné ze seznamu literatury, doktorandka se dopodrobna obeznámila s českou odbornou literaturou. Výběrový soupis plošných průzkumů vesnic zpracovaný v SURPMO ukazuje na jeho výrazný podíl při průzkumných pracích nejen v Čechách, ale i na Moravě (zde možno doplnit i Rymice, okr. Kroměříž). S povděkem lze kvitovat kvalitní obrazovou přílohu názorně dokumentující situaci jednotlivých sídel prostřednictvím fotografií a mapové a plánové dokumentace.

Disertační práce Zuzany Stránské Vařkové *K vývoji metodiky a současným možnostem plošných průzkumů na vesnici* splňuje požadavky kladené na uvedený druh vysokoškolských prací a doporučuji ji k obhajobě.

V Brně 20. října 2017


doc. PhDr. Miroslav Válka, Ph.D.

Ústav evropské etnologie FF MU Brno